

Vzdělávací LISTY

04 | PROSINEC 2018

PLUKY STRÁŽE SVOBODY

6–7

STRÁŽE SVOBODY

Proč byly vytvořeny pluky Stráže svobody

6–7

28. ŘÍJEN

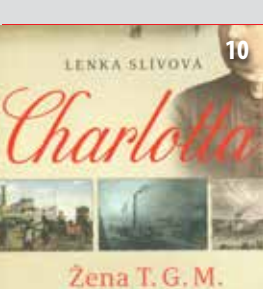
28. říjen 1918 v jednotkách

8–9

SOKOL NA SLOVENSKU

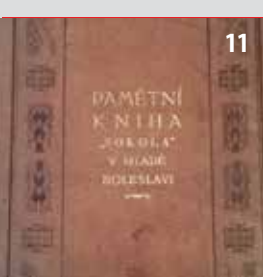
Vznik Sokola na Slovensku

10

PŘÍJEZD TGM

Prosinec 1918 – příjezd Tomáše G. Masaryka do vlasti

11

PSALO SE

Psalo se v kronice před 100 lety Pamětní kniha Sokola v Mladé Boleslavi

Vážení čtenáři,

loňská i letošní vydání Vzdělatelských listů byla především věnována připomínce významných událostí z historie našeho spolku. Událostí, které jsou úzce spjaty s historií naší republiky, jejíž významné výročí, sto let od založení Československa, jsme si společně s celou naší společností letos připomněli. A to i XVI. všesokolským sletem, vyvrcholením sokolských oslav, který byl tak příznivě přijat celou veřejností. Proto byla řada vydání Vzdělatelských listů v uplynulém období věnována událostem ze života sokolské obce, které měly výrazný podíl na vzniku naší samostatnosti a bojům za její zachování za široké účasti i obětí našich členů.

Poslední letošní vydání Vzdělatelských listů pak přináší další z kapitol sokolské historie z období bezprostředně navazujícího na 28. říjen 1918. Pozornost je tak zaměřena na vznik pluků Stráže svobody, které vycházely z historických tradic sokolstva a představovaly v dané době významnou ozbrojenou složku, jež sehrála významnou roli pro uchování čerstvě nabyté samostatnosti a významně se zapojila na Slovensku do bojů proti Maďarsku. Slovenskému Sokolu je pak věnována další část předkládaných Vzdělatelských listů, přibližující například založení první oficiální sokolské jednoty na Slovensku v listopadu 1918 ve Skalici. Další kapitola pak přibližuje odraz historických událostí roku 1918 v tělocvičných jednotkách a přináší řadu zajímavých informací ze života Sokola v prvních dnech samostatného Československa.

Věřím, že nové číslo Vzdělatelských listů přinese nejen zájemcům o sokolskou historii řadu nových poznatků a přispěje k dalšímu rozšíření pohledu na sokolskou historii a z ní vycházejících tradic.

Zdeněk Mička, vzdělatel ČOS

Časopis SOKOL – Vzdělatelské listy – samostatná speciální příloha časopisu SOKOL, vydává Česká obec sokolská
Adresa redakce: ČOS, tiskové oddělení, Újezd 450/40, 118 01 Praha 1, tel. 257 007 332, e-mail: zkubin@sokol.eu
Redakce: Zdeněk Kubín, Kateřina Pohlová | Tisk: Tiskárna Macík Sedlčany | Informace o časopisu podává a objednávky vyřizuje redakce. Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Za věcný obsah článků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo příspěvky upravovat, krátit nebo komentovat | MK ČR E 17339, ISSN 0489-6718 | Na titulní straně je fotografie Karla Evalda v uniformě Stráže svobody.

Proč byly vytvořeny pluky Stráže svobody

Úplně vlevo Karel Evald z titulní obálky

I. pluk stráže svobody

Pluky Stráže svobody byly vojenské jednotky sestavené hlavně ze Sokolů, členů DTJ a Obce střelecké.

Od 28. října se ujal vlády Národní výbor, který úzce spolupracoval se Sokolem od samého začátku. V minulém čísle jsme si přiblížili Národní (Sokolské) stráž, které byly postaveny především z dobrovolníků a strážily v civilním nebo sokolském oblečení s páskou kolem ramene. Mimo práci dobrovolnickou bylo potřeba dát dohromady i československé vojsko, a to především aby se vydalo bránit slovenské území nového státu. Z československých vojáků se v Praze nacházeli jen ranění, invalidé, zběhové, vězni a vojáci na dovolené. Ti ostatní, ať už v rakouské armádě, nebo mezi legionáři, se teprve postupně vraceli do vlasti a z nich byly postupně tvořeny jednotky.

Členové Národních stráží nebyli vojáky a často se střídali, protože u toho vykonávali civilní povolání. Mnozí z nich trpěli zvláště

v noci sychravou zimou a onemocněli, jiní si ve službě zničili svůj poslední oděv. V případě zranění a úmrtí při výkonu služby nemohli nic nárokovat, protože není možné být civilním zaměstnancem a zároveň vojákem. Práci ztěžovali i samotní vojáci vracějící se z front, protože nechtěli plnit rozkazy a nechat se instruovat neozbrojenými civilními příslušníky Národních stráží, ačkoli ty jen plnily rozkazy Národního výboru.

V této chaotické situaci přišla Česká obec sokolská s nabídkou vytvoření spolehlivých vojenských oddílů z členů tělocvičných spolků. Národní výbor přijal tuto nabídku a 6. listopadu se konala první schůzka, které se účastnili členové Předsednictva ČOS a další sokolové. Na poradě se bratři shodli na tom, že se v Praze zřídí strážní pluky, které budou ubytovány v Černínských kasárnách nebo bývalé kadetce (vojenské škole). Nakonec první pluk sídlil v kasárnách – bývalé škole u sv. Františka v Praze na Alšově nábřeží. Schváleny byly následující body:

1) V novinách se vytiskne provolání sestavené Jindrou Vaníčkem k členům sokolských, dělnických a střeleckých jednot a ke studentům.

2) Hlásit se mohou muži narození v roce 1898 a starší. K odvodu si přinesou doklad, kde předtím sloužili, mladší 24 let povolení od rodičů. (Dodatečně se pak rozhodlo o připuštění mladších mužů.)

3) Přihlášení půjdou ke komisi, která je zařadí do pluku až na základě lékařské prohlídky, u které budou zástupci všech organizací.

Důstojnické sbor I. pluku SS

4) Soupis začne od 11. listopadu 1918 a bude rozdělen podle ročníků. Již při přihlášení musí zájemce splňovat tělesnou způsobilost a výšku minimálně 160 cm.

Zřízení dalších pluků

I. pluk Stráže svobody byl zřízen a posádka sídlila v Praze, ale krátce poté vznikly i v dalších městech. Do konce roku vznikly II. pluk SS v Českých Budějovicích, III. v Brně. V únoru roku 1919 vznikl poslední, čtvrtý, velitelem byl náčelník župy Emil Štrunc, po němž jsou pojmenovány známé Štruncovy sady. Zemřel za druhé světové války v Osvětimi. Pátý pluk měl vzniknout v Ostravě. Nakonec k tomu nedošlo a dobrovolníci se začlenili do jiných pluků a gard.

Organizace, oblečení

Schválena byla i organizace pluku, který měl tři prapory po 800 mužích, v každém

praporu čtyři setniny po 200 mužích a každá setnina čtyři čety. Pluk měl 73 důstojníků. Bratři se usnesli, že název pluku bude „První pluk Stráže svobody“ a velitelem Rudolf Bílek, jeho zástupcem František Kejzlar z DTJ. Podobně jako u legionářů si vojáci mezi sebou tykali a oslovovali se bratře. Provinění byla trestána podle disciplinárního řádu československých legií. Trestem mohla být důtka, vyloučení z praporu, a tedy i ze Sokola, ale např. i zákaz tykání a samotka – ta spočívala ve vyhýbání se ostatním.

Symbolem pluku se stala písmena SS, která byla viditelně nošena na čepici a knoflících společně s číslem pluku, jak to můžete vidět na titulní stránce u bratra Karla Evalda. Původně se neměly nosit odznaky hodností, ale nakonec zavedeny byly. Právě označení římskými číslicemi s číslem pluku a štítek se zkratkou SS odlišoval příslušníky pluků od československé armády. Uniformy

byly zprvu rakouské, později se šily podle francouzského vzoru. Někteří měli na čepici sokolské pero. Nejčastěji měli pušky Wernld a Mannlicher M 1895.

Důstojníci dostali gáži a mužstvo peníze jako ostatní vojenské útvary, obojí se však vyplácelo ze zvláštní pokladny České obce sokolské pod kontrolou Národního výboru.

Činnost

Sokolské (Národní) stráže plnily svoji roli hned po převratu a začátkem prosince 1918 jejich činnost skončila, právě i proto, že ji přebíraly Stráže svobody, které na rozdíl od předchozích dobrovolníků nebyly již civilisty a byly organizovány. I Stráže svobody měly zpočátku především službu strážní a bezpečnostní. Postupně po založení všechny pluky absolvovaly vojenský výcvik, aby byly nápomocny i při vojenských operacích především na Slovensku. Činnost

Pluky Stráže svobody si vydávaly i vlastní časopis

stráží byla ustanovena na šest měsíců, od 1. července mělo platit nové rozčlenění jednotek po ČSR. Změnu v plánech způsobil vpád Maďarů na slovenské území začátkem června roku 1919. Kvůli tomu byla činnost stráží prodloužena až do listopadu 1919. Ze začátku se k plukům hlásili dobrovolníci-vojáci. Postupem času s přibýváním dalších a dalších členů se tento poměr obrátil. I vzhledem k tomu nebyly pluky nasazovány na Slovensku do přímých bojů a střetů a sloužily jako důležité zázemí a podpora pro armádu. Pouze I. pluk Stráže svobody se dostal do bojů proti maďarským bolševikům a několik bratří položilo své životy. O konkrétních místech a vývoji na Slovensku si řekneme více v dalším čísle Vzdělavatelských listů.

Kateřina Pohlová, VO ČOS

Ukázka z pramene

Kronika I. pluku Stráže svobody

28. 11. Pro nedostatek výstroje a výzbroje nebyli všichni dosud přihlášení dobrovolníci oblečeni.

Ve dnech 24. až 26. 11. fotografovalo se mužstvo po setninách u fotografa Cetla, a to jednotlivě pro podobanky do legitimací.

1. 12. Pražští Němci se pokusili o demonstraci. Před polednem se objevili na Příkopěch němečtí studenti v buršáckých čepicích, s velkoněmeckými stuhami na kabátech, mezi nimi také demobilizovaní němečtí důstojníci mající na čepicích růžice a u šavlí trápce z velkoněmeckých barev. Vyrojili se najednou z německého domu a procházejíce se po obou chodnicích od Prašné brány k Můstku provolávali různá hesla, zpívali německé nacionální písně a pokřikovali na Čechy. Zpráva o této provokaci rozléta se hned celou Prahou a ze všech stran sbíhaly se davy na Příkopy, kde došlo na mnoha místech ke rváčkám. Přivolány pohotovosti z kasáren i z Ústředí Sokolské stráže, které s námahou vyprostily provokatéry z rukou Pražanů. Tu nezodpovědní živlové začali roztloukati německé nápisy nad obchody a chtěli demolovat Německý dům, který byl ještě včas obsazen setninou I. SS. Podobně chráněny i jiné německé objekty v Praze.

7. 12. Pluk staví poprvé stráž mimo kasárna, a to na nejhorším místě – na obou libeňských nádražích, kde každou noc byla provedena vloupání do skladů a uzavřených vagonů a kde se ztrácelo uhlí na vozech i na hromadách ve velkém. Lupičské tlupy i ozbrojení jednotlivci podnikali organizované výpravy na obě nádraží a neváhali použít k zahánění vojenských hlídek i ozbrojených železničářů střelné zbraně. Strážní oddíl I. SS na libeňských nádražích se velmi osvědčil. Vykradání skladů a vagonů skoro ustalo.

12. 12. Ve smyslu nařízení dr. Vanička a MNO má se u vojenských útvarů pěstovati správná čeština. Praporčík Heller pověřen vedením důstojnického kurzu českého názvosloví, nadp. Eliášek má dbáti čistoty jazyka na úředních spisech. Mužstvo se usneslo, že za nečeská a sprostá slova budou dobrovolně vybírány pokuty do pokladniček, jež se pak na konci každého měsíce odvedou na dobročinné účely.

15. 12. Poněvadž kázeň některých strážních oddílů v Praze upadá, žádá posádkové velitelství I. SS, aby se urychlil výcvik mužstva, neboť nutné potřebuje spolehlivé vojáky k ochraně důležitých objektů. Ač přiděleno dalších 592 pušek wendlovek, ještě všichni bratři pušky nemají. Nařizuje se opatrnost při zacházení se světlem – ubikace byly osvětleny plynem.

17. 12. V 16 hodin ve smíchovském biografu Na knížecí první plukovní filmové odpoledne, promítán film o československých legiích. Vstupné K 1, čistý výtěžek věnován fondu vdov a sirotků po padlých legionářích.

24. 12. První Štědrý večer ve svobodném státě. Část bratří dostala dovolenou. O půl šesté konaly se v místnostech setnin štědrovečerní večere za účasti důstojníků. Všude měli stromečky. Pluk. Bílek pozdě večer objel všechny strážní čety a přivezl jim bohatou nadílku. Použito darů dámského odboru Červeného kříže.

2. 1. Otevřena plukovní knihovna. Poněvadž plukovní kapela je již pěkně sehrána, je s čestnou setninou určena do 15. ledna k vítání transportů italských a francouzských legionářů vracejících se z ciziny do vlasti.

5. 1. Prvé dny popřevratového nadšení se brzy opět změnilo ve dny bídy, hladu a nedostatku. V pražských předměstích i venkovských městech svolalo dělnictvo na prvou lednovou neděli manifestační a protestní schůze. Radikální živlové štváli proti vládě republiky. Pobouřené davy začaly v některých místech zabírat velkostatky a rabovati v obchodech hlavně s potravinami a šatstvem. K potlačení bouří povoláno vojsko. Asistenční setnina I. SS zakročila též v Kralupech nad Vlt., v městě i v okolí pochytila mnoho výtržníků a odeslala k soudu do Prahy.

8. 1. Odpoledne spáchán atentát na ministerského předsedu Karla Kramáře. Studenti a národně založené vrstvy pořádali po Praze demonstrace proti socialistům. Proti nim bylo opět štváno dělnictvo bolševickými agitátory. Všechno mužstvo po tři dny a tři noci konalo strážní a pořádkovou službu po městě a bylo mu přikázáno ochraňovati hlavně Lidový dům soc. dem. strany v Hyberské ulici a byty některých předáků této strany před vytlučením a pomstou za výstřel na Kramáře. Všechny spory mezi národními a socialistickými stranami měly vždy velkou odezvu v pluku, složeném ze dvou třetin ze členů Sokola a jedné třetiny z členů DTJ. A zde nutno vyzvednouti, že již v prvních týdnech republiky členové DTJ pochopili, že vývojová cesta pro náš stát je nejlepší, a nedali se podvrtnými živly zvenčí strhnouti k nerozvážnostem. Rozdíl názorů se vybil jen při debatách vedených obyčejně večer před spaním. Mnozí idealisté z řad DTJ prodělávali často těžké duševní boje mezi tím, co jim kázali krajně levicově založení vůdcové strany, a svým lidským svědomím. Když pak v bojích s maďarskými bolševiky u Nových Zámků v červnu 1919 dokonce mnozí vůdcové se postavili na stranu našeho nepřítele a vyzývali své příslušníky ke vzpouře, zdravý rozum i národní cit u členů DTJ zvítězil a mnozí z nich obětovali za republiku i své životy.

Ing. arch. Jaromír Dajbich, dlouholetý starosta Sokola Kutná Hora, který se v říjnu 1918 stal prvním posádkovým velitelem Kutné Hory, jako dobrovolník bojoval o rok později na Slovensku.

28. říjen 1918 v jednotách

„Dvacátý osmý říjen 1918 zastal nás v pohotovosti pro chvíli, kdy nejen podle hesla, ale i skutky měli jsme dokázati, že dovedeme býti těmi, jimž připadá úkol nezištné a láskyplné ochrany obrozené vlasti československé.“ Tak zní úvodní slovo kapitoly věnující se letům 1918 až 1921 v Památku Sokola Pardubického. Vzpomínky na události podzimu 1918 se objevují v almanaších mnoha dalších jednot. Zachycují nejen radostnou atmosféru po rozšíření zprávy o vyhlášení samostatného státu, ale i pohotovost sokolů utvářejících po celé zemi sokolské stráže.

První měsíce nového státu v Pardubicích

Po vzoru Národních stráží, které začaly bezprostředně po převratu vznikat v Praze, se začaly utvářet stráže i na dalších místech. Jinak tomu nebylo ani v Pardubicích. Zdejší sokolové byli pověřeni Okresním národním výborem, aby ve městě organizovali bezpečnostní a strážní službu. Záhy se však strážní služba města změnila spíše na strážní službu na nádraží.

Už během 28. října působilo na zdejším nádraží 64 členů Sokola včetně starších dorostenců. Ze sokolských dobrovolníků byly sestaveny 3 strážní čety, které se ve službě střídaly. Po 15. listopadu pak začalo postupně službu přebírat vojsko a sokolům připadla na starost hlavně práce evidenční.

Dne 6. listopadu byla s přičiněním sester sokolek na pardubickém nádraží otevřena kuchyň pro vojáky, kteří se vraceli domů z bojišť první světové války. „Podle denních záznamů bylo vydáno v době od 8. do 30. listopadu 1918 porcí pokrmů: kávy 23 445, polévky 33 500, pečiva 323, čaje 710, mrkve s brambory 80, knedlíků se zelím 160, kromě 1896 kg chleba a nejištěného počtu cigaret, jablek atd. Br. Viktora, jenž správním výborem byl pověřen revisí toho podniku, podal zprávu o jeho vzorném vedení.“ Mimořádná úloha Sokola Pardubice ve městě v popřevratových dnech a měsících skončila definitivně 30. listopadu 1918.

Z památníku libereckého Sokola

„První schůze po 28. říjnu byla konána 19. listopadu. Na ní bylo uloženo bratru náčelníkovi Němečkovi, aby přivezl z Prahy zabavené jednatele knihy. Zatímco v rýze českých krajích opjeli se radostí a nadšením z 28. října, měli liberečtí Češi a Sokol před sebou zodpovědný úkol: zabrání Liberce. Bylo provedeno bez krveprolití 16. prosince 1918. Bratří měli o to nemalou zásluhu.“

Situace v Kralupích nad Vltavou

„Zvenci bouřila světová válka, chýlíc se znatelně již ke konci, a pojednou nadešel věkopamátný 28. říjen 1918, kdy těžká, dusivá atmosféra rázem byla rozptýlena. Zájem vlasti kázal, aby se červená košile objevila mezi svobodným lidem k udržení klidu a pořádku, jakož i k ochraně státního majetku, jakožto „národní stráž“, jak ihned obnovená ČOS nařídila,“ píše se v památku Sokola Kralupy nad Vltavou, vydaném k 50. výročí od založení jednoty.

Kralupští sokolové vykonávali strážní

službu spolu s vojáky ze zdejší posádky, šlo hlavně o hlídky a službu na nádraží. Tu v prvních dnech organizovali bratři Kysela a Alois Hudec. Vše se naštěstí obešlo bez násilí.

Popřevratové dny v Praze očima jednoty na Královských Vinohradech

Náčelník Sokola Královské Vinohrady bratr Jirsák popsal události podzimu 1918 a sokolskou pomoc následovně: „Byl to skvělý průkaz pohotovosti, ukázněnosti, spolehlivosti a síly sokolské. Policie, četnictvo i vojsko bylo podřízeno v prvních dnech sokolským strážím úplně, rovněž tak nádražní personál v otázkách dopravy zboží. Několik set neozbrojených bratří zdolalo těžký, vysilující úkol tichého

Vlastenecké desatero

Od 28. října spontánně vznikaly jednotky Národní obrany, na unikátní fotografii jsou sokolové z Bíliny, kteří v noci z 29. na 30. 10. 1918 obsadili kasárna v Chudenicích.

převratu. Bez výstřelu, bez výtržností, v době šesti neděl skončeny naše služby.“

Zachráněný státní majetek se šplhal do desítek milionů. Ze Sokola Královské Vinohrady se do strážní služby zapojilo 148 bratrů, kteří celkem odsloužili 22 425 služebních hodin. Vrchní dozor nad hlavním nádražím (tehdy Wilsonovo) měl bratr Batek. Strážní služba znemožnila v listopadu 1918 cvičení mužů vinohradského Sokola, v prosinci se cvičilo jen v omezené míře.

28. říjen v Plzni

Také v Plzni to byli sokolové, kteří jako první zajistili klid a pořádek. Už 28. října konalo hlídky po městě na 80 bratrů z místní jednoty. Následující dny, až do 5. prosince, se jejich počet ztrojnásobil. Plzeňský Sokol zavedl pochodová cvičení i cvičení se zbraní. Důstojníci byli školeni v používání sokolských povelů pro účely armády.

Plzeňští sokolové ale neskončili svou službu vlasti s koncem roku 1918. Z členů Sokola a příslušníků DTJ tu byl sestaven IV. pluk Stráže svobody pod vedením župního náčelníka Emila Štrunce. Fungovat začal v únoru 1919.

Situace v Říčanech

V pondělí 28. října odpoledne se do Říčan donesla zpráva, že v Praze byla vyhlášena samostatnost. Starosta místního Sokola František Bačkovský nechal na radnici vyvěsit českou vlajku a sokolští funkcionáři začali okamžitě jednat. Večer pak městem prošel slavnostní průvod.

Následujícího dne byla i v Říčanech ustavena sokolská stráž dohlížející na pořádek a strategická místa. Od 31. října do 21. listopadu místní sokolové vybaveni puškami

s nasazenými bajonety hlídali nádraží. Hlídky byly drženy od 3 hodin od rána až do 9 hodin večer. Vojákům vracejícím se z válečných front sokolové na nádraží zabavovali výzbroj a výstroj, kterou poté odesílali do Vršovic a která byla následně využita pro novou československou armádu.

Podobně jako v Pardubicích, i v Říčanech na nádraží byla zřízena kuchyně, v níž vařily sestry i další dobrovolnice vyhladovělým vojákům. Dne 21. prosince pak říčanští sokolové slavnostně vítali na místním nádraží projíždějícího prezidenta Masaryka.

Opojná nálada v Dobřichovicích

Zpráva o vyhlášení samostatnosti dorazila do Dobřichovic kolem čtvrté hodiny odpoledne. Večer se konal lampionový průvod městem za zpěvu národních písní. V úterý 29. října se na náměstí sešly všechny městské korporace a spolky a na radnici zástupci všech úřadů, kde pod sokolským praporem složili slavnostně slib věrnosti československému státu. „... ze středního okna zasedací síně městské radnice předčítá br. Ludvík Kopáček, okresní ředitel, prvý zákon náš státní, telegraficky sdělený Národním výborem pražským okresu Dobříšskému. Shromáždění vypuká v hromové volání Sláva a Na zdar a nadšený jásot, jenž pojednou, jakoby kouzlem, rázem utichá. Tklivým tichem dumného podzimku, jenž vykouzluje nám jásavý den národního jara, nesou se velebné zvuky posvátné naší národní hymny Kde domov můj.“

Typickým jevem bezprostředně po 28. říjnu bylo odstraňování symbolů monarchie a vyvěšování českých vlajek.

Následoval další průvod městem. Odpoledne téhož dne se sešel odbor okresní národní rady, do něhož byl za Sokol zvolen starosta jednoty bratr Leonard Salač. Večer se v místních hostincích konaly přátelské zábavy.

Dne 1. listopadu místní Sokol uspořádal členskou schůzi, na které jednal o zřízení Národní stráže pro obvod Okresní národní rady příbramské. Do jejího čela byli postaveni bratr V. Bozděch a četař bratr J. Klinot.

Písečtí sokolové po vyhlášení samostatnosti

I sokolové v Písku zajišťovali od 29. října strážní službu ve městě a udržovali důstojný klid a pořádek a vykonávali hlídky na nádražích. V almanachu píseckého Sokola je podrobně zachycena i atmosféra oněch rozjařených dní: „Na všech veřejných budovách a úřadech vyvěšeny byly prapory barev českých a československých. Na ulicích proudilo mnoho vojska, které si strhalo z čepic knoříčky s císařským monogramem a nahradilo je trikolorou československou. Bohužel, že i mnozí občané ozdobili červeno-modro-bílou stužkou svou hruď, na které před chvílí ještě nesli černožluté knoříčky a jiné odznaky svého rakušáckého smýšlení! Některým těmto odvážlivcům byly ovšem stužky ty rozněvaným lidem strhány. Rakouské znaky na úřadech, trafikách apod. byly ještě za noci od bratří a ochotných pomocníků pomocí žebříků v tichu sňaty...“

Marcela Janouchová, VO ČOS

Slib Národní obrany v Benátkách nad Jizerou, kterou vedli sokolští bratři

Vznik Sokola na Slovensku

Své kořeny začal Sokol na Slovensku zapouštět po státním převratu v roce 1918. První zdejší sokolská jednota byla ustavena už 4. listopadu 1918 ve Skalici. Byli to povětšinou sami sokolové, kteří na Slovensku šířili sokolské myšlenky a ideje. V době bojů roku 1919 s sebou členové Sokola, vysílání na pomoc proti maďarským vojskům, často přiváželi i propagační materiály pro slovenské obyvatelstvo. „Celý národ sa má tužiť – to sme my všetci, Slováci i Česi. Ale dr. Tyrš chcel ešte viac. Chce, aby sme boli národ slobodný a demokratický, aby sme sa mali radi ako bratia a pomáhali si. Preto v Sokole niet pánov ani robotníkov, nieto rozdielu medzi bohatým a chudobným; preto si sokolovia tykajú a medzi sebou sa volajú bratmi,“ psalo se v jednom z nich.

Bratr Vavro Šrobár, senátor
Národního shromáždění a první
starosta Sokolské župy Masarykovy

Dr. Ivan Branislav Zoch,
průkopník tělocviku na
Slovensku

Neúspěšné pokusy zakládání sokolských jednot na Slovensku

„Slovenský život je kromě projevů Srbů lužických dosud nejméně složitý. Po odstíněch pronikavějšího života není ještě stopy. I tělocvik je toho dokladem. Přece je však patrný v rámci poměrů probuzeneckých, velmi podobných asi našim létům šedesátým minulého století, slibný vývoj.“ Tak zněla část jednoho z článků březnového čísla Tělocvičného obzoru (Věstník sokolský) roku 1918. Výrazný rozvoj území totiž skutečně začal narůstat až po vzniku samostatného státu. Před říjnem 1918 bychom na Slovensku Sokol hledali marně.

V 19. století přicházely na slovenské území informace o Sokolu prostřednictvím tamního průkopníka tělocviku Ivana Branislava Zocha. Ačkoli maďarské úřady povolily založení Sokola v Budapešti, šířit více sokolskou myšlenku mezi slovenské obyvatelstvo nebylo prakticky možné. Našli bychom však slovenské sokolské sbory například v Chicagu či New Yorku. Naděje na změnu, které přinesl VI. všesokolský slet v roce 1912, se nakonec nenaplnily.

Po vzniku Československa

Bezútešná situace se začala rychle měnit po vyhlášení samostatného Československého státu 28. října 1918. Na Slovensko začali z Čech postupně odjíždět pracovníci nejrůznějších odvětví, často zároveň sokolové, kteří následně sokolské ideály šířili i ve svém novém působišti. Kromě Sokola ve Skalici vzniklo do konce roku 1918 na Slovensku ještě dalších pět jednot – ve Stupave, Rovnom, Holiči, Predmieri a v Trenčianských Tepličiach.

Výrazný rozkvět pak přinesl rok 1919. Značnou úlohu na propagaci Sokola měli bratři přicházející z Čech na pomoc proti maďarským vojskům. Celkové situaci prospělo i to, že místní obyvatelé i tisk vnímali dobrovolnou a pohotovou brannou pomoc českého sokolstva velmi příznivě. Mnoho z dobrovolníků působících na Slovensku zde pak samo sokolské jednoty zakládalo. Jen v průběhu ledna 1919 přibýlo sedm nových jednot, začátkem února jich tak bylo celkem 32,

v květnu již 39 a 23 dalších v procesu zakládání.

Dne 19. února 1919 byli pozváni do Žiliny zástupci všech sokolských jednot na společnou schůzi, na které byla ustavena první sokolská župa na Slovensku, nazvaná symbolicky Masarykova. V jejím čele stanul Vavro Šrobár, jejím sídlem se stala Bratislava. Členové župního předsednictva se na své první schůzi usnesli na zavedení slovenských sokolských vojenských povelů, které se nelišily od těch českých.

O několik dní později, 24. února, vznikla v Bratislavě také sokolská jednota. Po jejím založení se volalo již nějaký čas. Slavnostní shromáždění se uskutečnilo ve vládním domě, zahájil ho župan bratr Samuel Zoch. Jednatel Masarykovy župy bratr Kraus v krátké řeči připomenul přítomným význam sokolské myšlenky i zásady, podle kterých se řídí. Následně byly přečteny stanovy jednoty a zvolen 19členný výbor s 11 náhradníky, tři dozorcí majetku a dva zástupci do valného

Členové Sokola ve Skalici v roce 1924

shromáždění Masarykovy župy. Starostou Sokola v Bratislavě se stal bratr M. Ivanka. Do konce března tu do Sokola vstoupilo 472 mužů a žen. Muži začali cvičit 3. a ženy 4. března, v druhé polovině měsíce se přidal i chlapecký dorost. Dlouho však členskou základnu tvořili hlavně Češi, Slováci se přihlašovali výjimečně a cvičili málo, jak si ostatně postěžoval bratr Ivanka při návštěvě starosty České obce sokolské Josefa Scheinera na začátku dubna 1919. Obdobná situace panovala i v dalších jednotách. Například v Košicích bylo ve stejnou dobu zapsáno v Sokole 350 členů včetně žen, z toho ale jen 80 slovenské národnosti. Mnohdy také chyběli cvičitelé i další zkušení pracovníci a nedostatek financí mnohým jednotám nedovoloval přijmout posily přímo z Prahy z ústředí.

Kromě nedostatku stálých cvičitelů se sokolové na Slovensku potýkali i s rivalitou spolku Orel. Pojednává o tom například článek bratra Jožky Nováka otištěný v jednom dubnovém čísle Věstníku sokolského. Slovenské lidové noviny totiž otiskly příspěvek Ústřední rady Orla Československého, ve kterém orlové obviňovali sokoly z protikatolického postoje. „... máme si dat ruky spútat od protináboženských streštencov“ psalo se v novinách. Orelským příslušníkům patrně vadila činnost sokolů na Slovensku: „Hovorí a píše sa, že sokolstvo ide na Slovensko budiť národné povedomie. Sokol nemusí učiť katolíkov Slovákov narodovectvu, Slováci nepotrebujú jeho protináboženského budenia.“

Zakládání jednot na Slovensku ale neustávalo, koncem roku 1919 se slovenští sokolové sdružovali již v 71

jednotách rozdělených do šesti žup (Bratislavská – Masarykova, Považská – Štefánikova, Nitranská – Svatoplukova, Podtatranská – Hvězdoslavova, Pohronská a Východoslovenská). Zpočátku si župy dokonce vydávaly vlastní časopis Slovenský Sokol, ale jen do roku 1922, poté si již každá župa vydávala vlastní věstník.

Velké oblibě se těšily zájezdy České obce sokolské na Slovensko. Ten první se měl uskutečnit už roku 1919, kvůli vpádu vojska Maďarské republiky rad se ale nekonal. Sokolové z Čech a Moravy tak poprvé ke svým slovenským bratrům vyjeli v roce 1921. Celkem se sedmi zájezdy na Slovensko účastnilo téměř 12 000 sokolů.

Ačkoli se pokusy o založení Sokola na slovenském území objevovaly výjimečně už v 19. století, je patrné, že až založení Československé republiky umožnilo rozmach sokolských jednot. Sokol následně až do roku 1938 vyplňoval na Slovensku veřejný společenský i politický život. Dr. Juraj Slávik, místostarosta České obce sokolské v Košicích, jednou prohlásil: „Sokolské prapory stvořily naši zahraniční armádu. Kde jsou sokolové, tam se nemusíme obávat žádných nepřátelských nástrah. V tomto směru byla sokolská výchova velkou oporou upevňující se Československé republiky.“

Sokolovna v Ružomberku

Hotel Bellevue v Bratislavě před zakoupením Sokolem a přestavěný na sokolovnu

Marcela Janouchová, VO ČOS

Prosinec 1918 – příjezd Tomáše G. Masaryka do vlasti

České dráhy, Československá obec legionářská a Národní technické muzeum připravily rekonstrukci příjezdu prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka z exilu zpět do vlasti. Z rakousko-českých hranic do Prahy budou vypraveny dva speciální vlaky, přičemž jeden bude historický a na jeho palubě pojedje Tomáš Garrigue Masaryk v podání herce Otakara Brouska a jeho kostýmovaný doprovod. Druhá souprava bude sloužit veřejnosti. Při této akci samozřejmě nemohou chybět ani sokolové, kteří se před sto lety na slavnostním příjezdu podíleli, a to v Národních strážích hlídajících nádraží, v prezidentově bezpečnostním doprovodu a ve slavnostním průvodu Prahou.

Tomáš G. Masaryk se o revoluci 28. října a i o tom, že byl zvolen prvním prezidentem svobodného státu, dozvěděl v Americe. Přesně v den 68. narozenin jeho manželky 20. listopadu 1918 vyplula z newyorského přístavu loď Carmina s prezidentem na palubě, který se tak vydal na cestu do vlasti. Cestou domů navštívil Anglii, Francii, pozdravil v Itálii legionáře a v Brixenu vzdal hold K. H. Borovskému. O měsíc později po vyplutí 20. prosince překročil zvláštní vlak hraniční přechod v Horním Dvořišti.

Bezpečnost prezidenta Masaryka zajišťovaly pluky Stráže svobody. Jejich činnost je pěkně popsána v deníku První Stráže svobody.

Středa 18. 12. První setnina odjela do Českých Budějovic, odkud jako čestná osobní stráž doprovodí do Prahy prezidenta Masaryka. V kasárnách I. SS ubytováno 30 členů Pěveckého sdružení moravských učitelů, kteří přijeli do Prahy k uvítání prezidenta a budou zde pět dní ve stavu.

Čtvrtek 19. 12. Život u pluku je ve znamení vítání prezidenta. Jelikož I. SS je pokládán vojenskými úřady za nejvzornější útvar, je mu též vyhrazeno čestné místo při této slavnosti. Mužstvo, které nebude v den

příjezdu ve strážní službě, dostalo nové vojenské stejnokroje, aby všichni byli stejně a slušně ustrojeni. V rámci oslavy otevřena plukovní čítárna. Důstojníkům přiděleno 10 jezdeckých koní, šest dostal I. prapor.

Sobota 21. 12. Přijel do Prahy náš prezident po čtyřletém pobytu a boji za naše osvobození ve třech světadílech. Uvítání pražskou posádkou vedl plk. Bílek. Z Českých Budějovic doprovázely prezidentův vlak dvě čestné setniny, první byla od I. SS a jela ve zvláštním vlaku před vlakem prezidentským. Druhá od II. SS z Českých Budějovic pod vedením npor. Pavláška jela ve zvláštním vlaku za panem prezidentem. Ve stejném pořadí doprovázely obě setniny pana prezidenta i v průvodu Prahou až na Hradčany. Prezidentův vlak přijel ve 13 hodin. Po oficiálním uvítání hlásil se mu za pražskou posádku plk. Bílek. Z nádraží jel pan prezident rovnou do sněmovny.

TIP NA KNIHU POD STROMEČEK

Před nedávnou dobou vyšla kniha Lenky Slívové Charlotta, žena T. G. M. Autorka vystudovala bohemistiku a společenské vědy a napsala námět k dokumentu o Chahrlottě G. Masarykové. V krátkých čtivých kapitolách se vám představí pozoruhodný život tak výjimečné dámy, jakou Charlotta beze sporu byla. Abychom vám knihu přiblížili, použijeme z ní ukázkou právě k příjezdu Masaryka do vlasti. Jeho žena byla v té době ve veleslavínském sanatoriu.

Za sychravého počasí 20. prosince po 13. hodině překročil zvláštní vojenský vlak hraniční přechod v Horním Dvořišti a ověšená lokomotiva se blížila ke zdejší železniční stanici. Na nástupišti zdobeném slavobránou už netrpělivě čekali zástupci politických stran Národního shromáždění, příslušníci francouzských a italských legií, představitel Sokola, čeští železničáři a okresní hejtmani. V davu vítajících čekal i syn Jan. Svěho otce a sestru Olgu přišel přivítat chlebem a solí, ale brzy pochopil, že se situace změnila. Už to nebyl táta, s kým se Jan setkal, byl to prezident Masaryk.

Prezident si prohlédl vojenský sbor a vrátil se s členy Národního shromáždění zpět do vlaku, který zamířil do Českých Budějovic. Podél trati na Velešín hlídkovaly ozbrojené sokolské stráže a italští legionáři, protože ještě počátkem prosince tu kladly odpor jednotky německých lidových milic, které odmítly akceptovat novou republiku. Do Českých Budějovic dorazil prezidentský vlak ve čtyři odpoledne a za zvuků děl a hlaholu zvonů jej zde vítali zástupci města a členové městské rady. Prezident přenocoval na nádraží v salonním voze a druhý den ráno, 21. prosince 1918, se po krátké zastávce v Táboře chystal konečně do Prahy.

Psal se v kronice před 100 lety

Pamětní kniha Sokola v Mladé Boleslavi

Vzpomínám na dění v jednotách v roce 1918 jsme věnovali již celou dvoustranu, ale ještě u tohoto tématu zůstaneme. V Okresním archivu v Mladé Boleslavi mají uloženou kroniku mladoboleslavského Sokola, která je velice pečlivě vedena a obsahuje mnoho fotografií. Kronikář psal velice osobitým stylem a kromě faktů z činnosti jednoty zapisoval i vlastní pohled na dění. Ukázkou z této kroniky jsme vybrali i proto, že tamější bratři nekonali strážní službu jen ve svém městě, ale byli vysíláni na důležitá strategická místa do oblastí s převahou německého obyvatelstva. Z kroniky se i např. dozvídáme takovou zajímavost, že hlídkující sokolové byli nazýváni čerty.

Rok 1918 Jest 28. října

„Pořádek a klid!“ zazní povel. Ano! Což nám diktuje něco jiného naše nitro? Věru, že ne! Ani vlasu neskřívíme těm, kteří nás zde mučili a týrali a kteří strachem zbledli, tarasí se ve svých skrýších. Budte klidni všichni i ty – ketase*, který jsi nás trápil po pět let. Tobě jedinému dáváme však jen lhůtu, abys vrátil, co jsi namamonil, ty – vrahu našich nejmilejších! Tobě neodpustíme nikdy, to ti přísaháme při památce těch, které jsi umučil. Ale dnes s Tebou účtovat nebudeme. Dnes hrají hudby a vlají prapory.

Předsednictvo župy Fügnerovy mobilizuje veškeré sokolstvo v župě do středisk úřadů. Starosta a náčelník župy pověřeni Národním výborem přejímají kasárny, úřady, dráhy, přijímají přísahu zbylého vojska české národnosti, pokyny a rozkazy do celé oblasti župy. Sokolové všude ujímají se služby bezpečnosti, krotí všechny živly nepokojné, ujímají se spravedlivých požadavků českého lidu, zabavují zásoby, odporující všem předpisům, jež zatím zůstávají v platnosti, ujímají se opuštěných strážnic vojenských i na nádražích, konají všude dozor a kontrolu. Naše jednotka z rozkazu župy chopila se práce a 28. října večer utvořen

byl výbor Národní obrany sestávající z členů našich, DTJ a studentstva. Obrana čítala hned 112 členů a vzrostla v nejbližších dnech na 172 členů. Mimo zdejší služby vysláno bylo 30 členů do poněmčeného území.

Bakovské nádraží zabráno sokolskou hlídkou a zabráněno, aby zbraně a střelivo nedostalo se do německého území. Trať Bakov–Rumburk projíždějící německým krajem obsazena sokolskými hlídkami. Obsazením tohoto území přeříznuto Deutschböhmen a oddělen Liberec od Ústí. 29. října přišel rozkaz, aby hned 50 bratří jelo do Rumburku a Varnsdorfu. Ve Varnsdorfu společně s vojíny plzeňského pluku obsazeny celnice a konána pohraniční služba směrem k Žitavě. Tam zabráněno za miliony zboží před vyvezením do Německa.

Byla místa a body, kde tyto hrstky mužů v červených košilích takřka holýma rukama ovládají a odzbrojují masy cizích vojsk, jsou chvíle, kdy hrozí vzpoury celých pluků i jednotlivých čet a kde tito naši hoši vše překonávají a upravují – mnohdy nemohou ani čekat na rozkazy Národních výborů. Praha měla mnoho starostí a nechala venkov úplně bez instrukcí. Nikdo v některých částech republiky nezná rozsah své pravomoci,

nikdo neví, jak má postupovati, jak rozhodl Národní výbor pražský v té či oné zásadě. A Prahy se nedovoláš. Je tu zmatek a nejistota, někde i strach. A viděli jsme, že k prvním setninám pravidelného vojska narychlo utvořeným z neznámých lidí, jak se přihlásili, přidaly se i živly nekalé, stráž také opřela pušku o vrata a odešla, nebo dokonce sebrala, co mohla unést, a zmizela i s puškou. Bylo tedy nutno zbudovati pevné setniny spolehlivých lidí oddaných vládě, aby bylo jádro k dalšímu vybudování armády, po případě i ochrana proti těmto živlům nekalým. Kdo to byl, jenž se zde opět obětoval, opět ty červené košile? Tentokrát přidali se i členové DTJ a studenti a utvořili 4 pluky Stráže svobody.

V listopadu a v prosinci se cvičení nemohlo konati, jelikož nebylo uhlí.

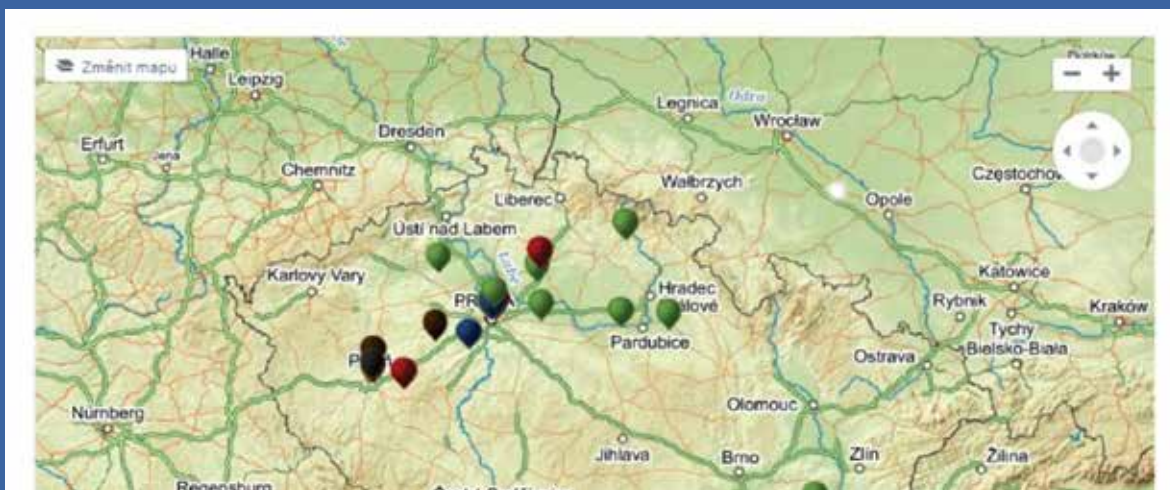
Za podklady k článku děkujeme archiváři v Mladé Boleslavi Janu Juřenovi

* *Překupník, zejména s nemravně vysokou marží. Z německého Kettenhändler či Kettengeschäft znamenajícího řetězový obchod. Slovo vzniklo za I. světové války pro překupníky vydělávající značné obnosy díky nedostatku zboží.*

SOKOLSKÉ PAMÁTKY

Databáze sokolských objektů

- sokolovny - prapory - opony - pamětní desky - pomníky -
 - sochy - hroby - sokolské chaty - události - stolpersteine
- sokolskepamatky.eu**

Zaregistrujte se a přidávejte další místa.

V databázi již najdete:

*Sokolovna
v Přelouči*

*Opona v
sokolovně
v Českém Brodě*

*Pomník Tyrše
a Fügnera na
Olšanských
hřbitovech*

*Prapor Sokola
Velvary*

Pomáhejte vytvořit ucelený přehled míst spjatých se Sokolem a sokolskou historií.